Дерябіна С.В., старша викладачка кафедри методики викладання і змісту освіти
Резніченко Г.В., старша викладачка кафедри методики викладання і змісту освіти
Шатайло Н.В., старша викладачка кафедри методики викладання і змісту освіти

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МИСТЕЦТВО» У 2021/2022 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Предмети освітньої галузі «Мистецтво» спрямовані на розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізацію власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні. Водночас, через образний зміст творів мистецтва, відкриваються широкі можливості ефективно впливати на виховання патріотизму, моралі та інших цінностей.

Педагоги мистецьких дисциплін мають спрямовувати свою діяльність на досягнення мети повної загальної середньої освіти, визначеної у ст. 12 Закону України «Про освіту» як «всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованої взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності».

Предмети освітньої галузі «Мистецтво» в основній і старшій школі

У 2021/2022 навчальному році вивчення предметів освітньої галузі «Мистецтво» в основній і старшій школі здійснюватиметься за такими програмами: «Мистецтво. 5-9 класи» (оновлена); «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи» Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН:
https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas;
https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv;

В основній школі (у 5-7 класах) зміст освітньої галузі «Мистецтво» (у відповідності до навчальної програми) може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво». Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних

працівників школи та погоджується педагогічною радою. У 8-9 класах та в старшій школі (10-11 класи) зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Наголошуємо, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компоненту змісту програм предмети освітньої галузі «Мистецтво» мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва, вчитель художньої культури). Про це йдеться у відповідному листі МОНУ (Лист №1/9-298 від 09.06.2016 Міністерства освіти і науки України "Про викладання навчального предмета "Мистецтво").

Враховуючи те, що програма інтегрованого курсу «Мистецтво» представляє органічне поєднання змісту різних видів мистецтва з домінантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування своїх уроків. Для більш ефективного впливу мистецтва та розкриття теми (уроку, семестру) рекомендуємо уроки інтегрованого курсу у розкладі ставити парно: музичне мистецтво, образотворче мистецтво.

Характерною особливістю навчальних програм для основної та старшої школи є варіативність художнього наповнення змісту: учитель самостійно може обирати різноманітні твори мистецтва для реалізації завдань програми, розкриття теми уроку та набуття учнями ключових і предметних компетентностей, визначених програмою.

На допомогу вчителю, як орієнтир для конструювання уроків у частині добору мистецького матеріалу, методичного інструментарію тощо, можуть бути підручники, розроблені різними авторськими колективами для різних моделей викладання мистецьких дисциплін («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво»). Усі чинні підручники зазначені у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН та на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: https://cutt.ly/oyP5J3V

Цінність кожного з підручників полягає у ретельно відібраній, оптимально збалансованій інформації для опанування учнями певної теми програми. Інформацію подано у текстовому і візуальному форматах. Завдяки різним видам завдань (зокрема інтерактивних) учні основної та старшої школи спроможні засвоювати подану інформацію самостійно (чи в групі), проводити обговорення творів мистецтва, висловлювати власні судження та відстоювати свою позицію тощо. Водночас, різноманітність методичного апарату кожного з підручників сприяє розвитку педагогічної креативності, урізноманітненню форм роботи з мистецьким матеріалом, що в результаті підвищує зацікавленість учнів

предметом вивчення. Наявні матеріали для вокально-хорової роботи та візуальні матеріали для виконання практичної роботи з образотворчого мистецтва (поетапні педагогічні малюнки) значно полегшують знайомство учнів з секретами музичної чи образотворчої майстерності. Таким чином, використання підручника у поєднанні з інтерактивними формами діяльності сприяє поступовій зміні типу викладання навчального предмету (з монологічного на діалогічний), а традиційні уроки-лекції перетворюються у цікаві уроки-дослідження, уроки-квести, уроки-мандрівки тощо.

Разом з тим зазначимо, що підручник – це, щонайперше, навчальне видання для учнів, педагогічний інструмент для оптимізації їх навчання. Тому педагогу важливо знайти оптимальний збалансований алгоритм використання підручника у поєднанні з іншими видами мистецької діяльності на уроках мистецтва. Адже для досягнення цілей і завдань кожного конкретного уроку, зокрема формування тих чи тих очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності, визначених навчальною програмою, педагогу необхідно залучати учнів до різних видів художньо-творчої діяльності, зокрема і не охопленими змістом підручника. Тому наголосимо, основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги освіти є навчальна програма, а підручник – один з педагогічних засобів (з-поміж багатьох інших), що допомагає розв'язувати освітні завдання, визначені програмою.

У основній та старшій школі пріоритетом залишається органічне впровадження компетентнісного, інтегрованого, діяльнісного, особистісно-орієнтованого підходів у навчанні мистецтву.

Особливості впровадження змісту загальної мистецької освіти в основній та старшій школі, зокрема впровадження **компетентнісного підходу** окреслено в методичних рекомендаціях попередніх років (листи МОН від 17.08.2016 № 1/9-437 (8 клас); від 09.08.2017 № 1/9-436 (9 клас); від 03.07.2018 № 1/9-415 (10 клас); від 01.07.2019 № 1/11-5966 (11 клас).

Нагадаємо, що з метою інтеграції навчальних предметів і предметних циклів, формування ключових та міжпредметних компетентностей у змісті навчальної програми «Мистецтво 5-9 кл.» реалізуються **наскрізні змістові лінії** – соціально значущі надпредметні теми, які сприяють формуванню в учнів уявлення про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях. На сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням: https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/mystetstvo-naskrizni-zmistovi-liniji/ розміщено означену програму із зазначенням посилань на навчально-методичні посібники, що допоможуть педагогам практично реалізувати єдині для всіх навчальних предметів наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека й сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність» (режим доступу:

https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/mystetstvo-naskrizni-zmistovi-liniji/). Перейшовши за гіпертекстовим посиланням виділеним блакитним кольором в тексті програми «Мистецтво», можна завантажити для використання матеріали, побудовані на інтерактивних педагогічних технологіях, що допоможуть учителям мистецьких дисциплін організувати результативну діяльність учнів в процесі розкриття наскрізних змістових ліній.

Персоніфікований підхід – невід'ємна складова забезпечення цілісного освітнього процесу в системі освіти, орієнтований на формування компетентностей учнів. Даний підхід надає можливість педагогу право вибору, варіанти освітніх програм, маршрутів, освітніх послуг, здійснювати навчання за індивідуальними освітніми траєкторіями відповідно до можливостей особистості. Реалізація даного підходу дозволяє спиратися на внутрішні ресурси особистості учня, розробляти перспективні проєкти особистісного зростання спрямовані на вирішення реальних навчальних завдань та орієнтацію на практику. Особливістю персоніфікованого навчання є те, що це завжди співтворчість і партнерство педагога і учнів, які реалізуються на двох рівнях. Перший можна умовно назвати імітаційно-творчим, він передбачає різноманітні ситуації, в яких педагог пропонує творчі завдання, вирішення яких відоме йому, але поки невідоме для учнів, і тому їхня діяльність має пошуковий, творчий характер. Проте в об'єктивному сенсі це все ж імітація творчості, відтворення того, що вже було, пошук уже відомих відповідей. Другий рівень співпраці досягається у тому випадку, коли не лише учні, а й сам педагог не знають наперед готового вирішення проблеми і майбутнього результату. Тоді й виникає дійсно спільний пошук, в якому співпадають і цілі, і предмет, і характер діяльності сторін, що співпрацюють. Радимо детальніше ознайомитись з особливостями персоніфікованого підходу на с. 385 Збірника матеріалів міжнародної інтернет-конференції, розміщеного за покликанням: http://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/5638/document.pdf

Провідною ознакою сучасної освіти є тяжіння до інтегрування різного роду навчальної інформації під час викладання певної навчальної дисципліни. Загальна мистецька освіта, надаючи варіативність щодо можливості викладання за монопредметними («Музичне мистецтво»; «Образотворче мистецтво») чи інтегрованим («Мистецтво») курсами, системно і послідовно впроваджує **інтегрований підхід** в освітній процес. Зокрема у початковій школі він реалізується переважно на засадах тематичної інтеграції. В основній та старшій школі, крім тематичної, застосовуються й інші види інтеграції, зокрема естетико-мистецтвознавча (художньо-мовна, жанрова, художньо-стильова тощо). Цілісна структура програми «Мистецтво. 5-9 класи» передбачає наскрізний тематизм та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу. У 5-му класі учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва, у 6-му класі – палітру

жанрів музичного та образотворчого мистецтв, у 7-му класі – новітні явища в мистецтві в єдності традицій і новаторства. У 8-9 класах учні знайомляться зі стилями і напрями мистецтва. Навчальні програми «Мистецтво» для 10-11 класів логічно продовжують ознайомлення учнів з мистецтвом на прикладі мистецтва культурних регіонів світу (європейського, далекосхідного, арабо-мусульманського, індійського, африканського, американського). Таким чином, інтегрований підхід у мистецькій освіті є наскрізним упродовж усього навчання в школі.

В умовах постійного збільшення обсягів різноманітної інформації, зокрема мистецької, підлітку дедалі складніше обрати найважливішу або зібрати її у цілісну картину. Тож актуальною проблемою залишається переформатування методів і прийомів навчання, в результаті чого традиційний ілюстративно-пояснювальний підхід поступово й ефективно інтегрується з діяльнісним підходом у навчанні. Це сприяє формуванню у підлітка потреби в активному здобутті нових знань та умінь, позитивного емоційного ставлення до пізнання, розвитку критичного мислення тощо.

Кожна людина від народження наділена певним потенціалом. Оптимально розкритися цей потенціал може в результаті власної, активної практичної діяльності. Саме тому у 5-7 класах пріоритетними на уроках мистецьких дисциплін залишаються різноманітні форми практичної діяльності учнів, у процесі чого відбувається їхнє самовираження у співі (зокрема виконанні одноголосних та багатоголосних творів, спів в ансамблі та хорі), інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні тощо. Водночас, доцільно спонукати учнів до прояву різних мистецьких ініціатив: наприклад. виконання улюблених пісень, власних інтерпретацій виконання творчих робіт (зокрема, із застосуванням цифрових та медіа ресурсів), організації арт-мобів, різноманітних мистецьких (в тому числі, дослідницько- пошукових) заходів, тощо.

Діяльнісний підхід застосовується (через різні інтерактивні форми роботи) і під час сприймання та аналізу творів різних видів мистецтва. Поступово, з року-в-рік, учні набувають досвіду обговорювати, дискутувати, не боятися виявляти емоційно-ціннісне ставлення щодо мистецтва тощо. Починаючи з 8 класу домінантність провідних видів діяльності на уроках мистецтва певною мірою переформатовується, художньо-практична діяльність набуває дещо іншого «забарвлення». Творче самовираження підлітків у музичній, образотворчій чи іншій мистецькій діяльності необхідно підтримувати і розвивати, втім доцільно спрямовувати відповідно до їхніх потреб та інтересів у співі чи малюванні (зокрема, у цифровому форматі), конструюванні, фільмуванні, театралізації тощо, в тому числі, у процесі виконання різноманітних мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних). Зазначимо, що проєктну діяльність учнів потрібно ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати.

Учителю доцільно допомагати учням організовувати свою роботу, вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів. Важливим видом діяльності стає аналіз-інтерпретація творів мистецтва, у процесі якого формується критичне мислення, навички здобуття, опрацювання та аналізу необхідної мистецької інформації, виявлення і обґрунтування власного ставлення до твору мистецтва чи мистецького явища тощо. Спрямування учнів на активну діяльність сприяє надання їм більшої самостійності і відповідальності, сприяє кращому осмисленню учнями мети та результатів своєї діяльності, усвідомлення, що вони є не об'єктом, а суб'єктом освітньої діяльності. Таким чином, відбувається переорієнтація учнів від пасивного навчання («вчитель мене навчить») до активного учіння («я прагну багато чого навчитися»). Адже тільки в активній мистецькій діяльності підлітки зрозуміють власну причетність до мистецького середовища, що оточує їх повсякденно, його впливу і можливостей використання у власному житті.

У контексті вищезазначеного, на уроках предметів освітньої галузі «Мистецтво» не рекомендуємо будь-які письмові форми робіт (запис учнями будь-якої інформації зі слів учителя чи з дошки, контрольних, самостійних, домашніх робіт, написання рефератів тощо). Це спричиняє додаткове недоцільне навантаження учнів. Письмовий формат може використовуватися за потреби у старших класах, наприклад, для презентації результатів дослідно-пошукової (проєктної) діяльності, яка може бути задіяна не більше 1-2 рази на семестр.

Впровадження в освіту **особистісно-орієнтованого підходу** набуло особливого значення у контексті уведення формувального оцінювання. Особистісно-орієнтований підхід передбачає співпрацю та співтворчість учня та вчителя, де головною дійовою особою освітнього процесу є учень (учениця). **Формувальне оцінювання**, як один з педагогічних інструментів у реалізації особистісно-орієнтованого підходу в освіті, триває постійно упродовж навчання учня (учениці) у школі та спрямовує вчителя відстежувати динаміку його (її) розвитку, визначити особисті переваги, досягнення у пізнавальній, художньо-творчій, іншій діяльності, тобто пізнати учня (ученицю) як особистість, розкрити та розвинути його (її) індивідуальні мистецькі здібності, задовільнити потреби, дати можливість самовиражатися через мистецтво. При цьому особливості дитини можуть впливати на темп навчання, внаслідок чого вона може досягати вказаних результатів раніше або пізніше від завершення зазначеного циклу чи рівня.

Орієнтирами для здійснення формувального оцінювання є вимоги, визначені навчальною програмою. Їх використовують: для організації постійного спостереження за динамікою формування певних умінь та навичок, що співвідносяться з очікуваними результатами та особистим розвитком учня (учениці). Також їх використовують для обговорення навчального поступу з учнями та їхніми батьками або особами, які їх опікують.

У процесі **підсумкового оцінювання** звертаємо увагу на те, що перевірка має інтегрувати з одного боку досягнення учнів у різних видах діяльності, з іншого - їх ставлення до предмету, активність та ініціативність. Тематична атестація проводиться один раз або двічі на семестр та виставляється в журналі в окрему колонку без дати. Деякі теми програми розраховані на вивчення впродовж семестру. Тому з метою узагальнення вивченого доцільно здійснювати проміжне оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності учнів, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета упродовж семестру. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Оформлення сторінок журналу здійснюється відповідно до Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11 (12) класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН від 03.06.2008 № 496). З-поміж домашніх завдань рекомендовані завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, завдання творчого спрямування, спостереження та замальовки ескізного характеру з натури, з пам'яті тощо. У старших класах можуть бути завдання практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (зокрема, виконання проєктів) з використанням матеріалів підручника тощо

У разі виникнення потреби в організації **дистанційного навчання**, звертаємо увагу, що у межах академічної автономії питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання, учителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із додержанням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та, за потреби, ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання. На допомогу вчителям розроблено методичні рекомендації «Організація дистанційного навчання в школі», розміщені за посиланням https://nus.org.ua/news/yak-nalagodyty-dystantsijne-navchannya-posibnyk-dlya-shkil-vid-go-smart-osvita-ta-mon/

У сучасних освітніх реаліях інформаційні технології є потужним стратегічним ресурсом, який відкриває широкі перспективи і впливає на процеси навчання мистецтва і систему освіти в цілому. Справжнім викликом і водночас можливістю для педагогів стає дотримання оптимального балансу між формами навчання на основі інформаційних технологій, які надають можливість поєднувати офлайн та онлайн простір, гейміфікувати, модифікувати, адаптувати, імпровізувати, збирати дані. За умови здійснення дистанційного/змішаного навчання учень здебільшого сам вирішує, скільки часу присвятити перегляду відео та виконанню завдань, скільки разів прослухати матеріал. Така система дає

змогу навчатися у власному темпі, у зручний для учня час і в зручному місці. Завдання педагога –модерувати процес навчання мистецтва, справедливо оцінювати, надаючи зворотній зв'язок, вчити мислити і розуміти світ, створювати комфортну атмосферу, мотивувати до навчання, бути провідником, який допомагає, пояснює та підтримує тих, хто вчиться. Практичні рекомендації щодо здійснення дистанційного/змішаного навчання розміщено за покликанням: https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/560545/sitepage_268/files/mistectvo_distaciyne_navchannya_na_karantini.pdf

У вільному доступі існує безліч онлайн-інструментів, які дозволяють не припиняти та перебудувати освітній процес. Цифрові інструменти мають відповідати поставленим методичним цілям, тобто тому, наскільки певний сервіс чи ресурс є доцільним для досягнення очікуваних результатів навчання. Із метою забезпечення організації освітнього процесу та виконання освітніх програм учитель може створювати власні вебресурси або використовувати інші вебресурси на свій вибір у синхронному та асинхронному режимі з обов’язковим посилання на джерела використаної інформації. При цьому обов’язково надавати учням рекомендації щодо використання ресурсів, послідовності виконання завдань, особливостей контролю тощо. Потрібно пам’ятати про інформаційно-цифрову безпеку обраного сервісу, вебресурсу, який передбачає реєстрацію. Необхідно уважно ознайомитися із правилами їх використання і, наскільки це можливо, мінімізувати обсяг персональних даних учнів, які фіксуються у вітруальному просторі. Обираючи онлайн-інструменти, варто враховувати зрозумілість та доступність інтерфейсу як для педагогів, так і для учнів. Перевагу краще віддати україномовним або англомовним ресурсам, що мають інтуїтивно зрозумілий інтерфейс.